

Activiteitenverslag

Stuurgroep
Landbouw
Innovatie
Noord-Brabant

2006

foto: Het South Downs schaap

Stuurgroep Landbouw Innovatie
Noord-Brabant

Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant

De Provincie Noord-Brabant en de Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (ZLTO) hebben in 2003 het convenant 'Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant 2004 – 2007' afgesloten. In dit convenant werken beide partijen samen aan de stimulering en ontwikkeling van een duurzame, concurrerende en toonaangevende land- en tuinbouw. Een land- en tuinbouw die bijdraagt aan de kwaliteit van het buitengebied in de provincie Noord-Brabant.

Mede door de sterke internationalisering en vermaatschappelijking van de land- en tuinbouw zijn de uitdagingen enorm. Kansen en mogelijkheden zijn er echter ook volop. Deze worden op twee manieren opgepakt door de Stuurgroep LIB:

1. Door het stimuleren van een strategische landbouwdiscussie. Hierbij wordt de land- en tuinbouw enerzijds beschouwd als schakel in samenhang met andere schakels in Agro Food Ketens en anderzijds als een belangrijke factor in samenhang met andere functies en activiteiten in het landelijk gebied.

2. Door het initiëren en ondersteunen van activiteiten gericht op het daadwerkelijk implementeren van vernieuwingen in de land- en tuinbouw en de Agro Food keten ter verbetering van de ruimtelijke en economische structuur, de milieu- en waterkwaliteit en de kwaliteit van natuur en landschap.

Daarnaast ondersteunt de Stuurgroep ook projecten om de biologische sector in de provincie te stimuleren.

Dit verslag beschrijft de verschillende activiteiten van de Stuurgroep LIB in 2006.

Samenstelling Stuurgroep LIB 2006

Dhr. A. Vermeer, **voorzitter** (voorzitter ZLTO)

Dhr. P. Rüpp, **vice-voorzitter**
(gedeputeerde Ruimtelijke ontwikkeling en Landbouw)

Dhr. P. Brouwers (ZLTO bestuur)

Dhr. H. van Ham (ZLTO bestuur)

Dhr. O. Hoes (gedeputeerde Economische ontwikkeling en Internationale betrekkingen)

Mevr. A. Moons (gedeputeerde Milieu, Natuur en Water)

Dhr. K. van Heesbeen (ZLTO)

Dhr. P. van Enkevort (Provincie NBR)

Mevr. A. Boezeman (Provincie NBR)

Dhr. R. Reisinger (Provincie NBR)

Dhr. W. van Zandbrink (Directeur LNV Zuid)

Dhr. G. Wilms, **secretaris**

Symposium duurzaam ondernemen = markgericht ondernemen

Udenhout, 11 april 2006. De aftrap van het symposium werd verzorgd door Gedeputeerde Moons. Dhr. de Vries van Heineken International gaf een toelichting op de wijze waarop Heineken invulling geeft aan de drie P's van duurzaam ondernemen: People, Planet, Profit. Heineken heeft hiervoor op dit moment vier programma's lopen: water, energie, bijproducten en grondstoffen. Bij het grondstoffenprogramma 'Veldleuwerik' waren in de eerste fase 10 akkerbouwers betrokken. Er werd gebruik gemaakt van een tiental internationaal erkende duurzaamheids-indicatoren, uiteenlopend van bodemvruchtbaarheid, biodiversiteit, energie, productwaarde tot lokale economie. De presentatie liet zien dat duurzaamheid voor Heineken ook economisch interessant is. In de discussie kwamen Brabantse voorbeelden ter sprake van agrariërs die, door samenwerking, nieuwe producten en vernieuwde productieprocessen inspelen op duurzaamheidswensen van de maatschappij en consument. Door bedrijven open te stellen wordt contact gelegd met de burger, bijvoorbeeld via de skybox in de varkenshouderij. Daarnaast profileren afnemers zich in de markt met ecologische en ethische onderscheidende kenmerken. In de publicatie 'Duurzaam en marktgericht ondernemen in de land- en tuinbouw', die op die dag werd gepresenteerd, worden negen inspirerende voorbeelden uit de praktijk beschreven.

Het symposium telde ruim 70 deelnemers waaronder agrariërs, The Greenery, HAK, Heineken International, Rabobank, ZLTO, BMF, LEI, DLV Plant, reconstructie- en gebiedscommissies, Brabantse gemeenten, waterschappen, LNV, VROM en Statenleden.

Co-vergisting op Landgoed 'De Princepeel'

De leden van Stuurgroep LIB hebben in oktober 2006 het bedrijf van de gebroeders Smits te Wanroij bezocht, eigenaar van onder andere het 540 hectare grote landgoed 'De Princepeel' met akkerbouw, biologische varkenshouderij en een in aanbouw zijnde vergistinginstallatie voor 4 tot 5 Mega Watt.

Het thema 'regionale kringlopen en duurzaamheid' stond centraal. De verschillende onderdelen in het bedrijf (akkerbouw, varkens, recycling en co-vergisting) hebben daarbij ieder een eigen en belangrijke rol. Co-vergisting past prima in de kringloopgedachte met als producten energie en meststof. De vergistinginstallatie is een essentieel onderdeel in de totale bedrijfsopzet. Deze opzet is niet alleen voorbehouden aan grote bedrijven;

ook minder grote bedrijven kunnen door samenwerking met een dergelijke opzet aan de slag. In dit kader is in 2006 het project 'Co-vergisting, energie en meststof' uitgevoerd met ZLTO en drie proefbedrijven in Zuid-Nederland. In dit project zijn de mogelijkheden van co-vergisting en de kringloopgedachte gedemonstreerd. Meer dan 2.500 agrariërs zijn met dit project bereikt.

LIB slaat internationaal de vleugels uit

Tijdens twee internationale gelegenheden zijn in 2006 de ontwikkelingen en de visie op de toekomst van land- en tuinbouw in Noord-Brabant besproken. In maart 2006 werd door LIB een excursie van ondernemers uit Noord-Brabant naar Zuid-Engeland voorbereid. Tijdens deze voorbereiding zijn de ontwikkelingen van de land- en tuinbouw in Noord-Brabant besproken met zowel Engelse beleidsmakers als ondernemers. In oktober 2006 werd in Warschau een internationaal congres georganiseerd in het kader van het Rural European Platform. Beide gelegenheden werden geïnitieerd vanuit het project 'Landscape, your Landscape'.

De volgende drie ontwikkelrichtingen die momenteel in de Brabantse praktijk onderscheiden kunnen worden, zijn gepresenteerd:

1. Globalisering in land- en tuinbouw, met schaalvergroting en de creatie van toegevoegde waarde.
2. Ontwikkeling van een multifunctionele land- en tuinbouw.
3. Afbouw en bedrijfsbeëindiging.

In oktober 2006 heeft de excursie naar de South Downs in Zuid-Engeland plaatsgevonden. Ongeveer 30 ondernemers, leden van agrarische natuurverenigingen in Brabant, hebben daar kennis gemaakt met de marketing van het South Downs schaap, als mogelijkheid om een landschappelijk mooi gebied te vermarkten door 'branding' en als voorbeeld van multifunctioneel ondernemen.

In datzelfde kader heeft LIB in oktober 2006 inspiratie opgedaan tijdens de 'Salone del Gusto', de 2-jaarlijkse Slow Food beurs in Turijn. Inspelen op kansen voor toegevoegde waarde en het contact met de maatschappij stond hierbij centraal. De bevindingen zijn in meerdere Brabantse bijeenkomsten met boeren en tuinders gepresenteerd.

Multifunctionele landbouw kleurt het landschap

Multifunctionele landbouw

3

De term Multifunctionele landbouw wordt gebruikt voor activiteiten die door hun aard functioneel verbonden zijn met de landbouw en het buitengebied, maar in principe los van de primaire landbouw kunnen worden geëxploiteerd.

Binnen de multifunctionele landbouw is een grote diversiteit in functies, doelgroepen, activiteiten, schaalgrootte, professionaliteit en organisatiegraad. Twintig procent van het aantal Brabantse boerenbedrijven is multifunctioneel. Naar schatting zijn hiermee 750 volledige arbeidsplaatsen gemoeid.

Er zijn wel grote verschillen per bedrijf. Voor verkoop aan huis varieert de (bruto) omzet per bedrijf van enkele duizenden tot meer dan 150.000 euro per jaar. De multifunctionele landbouw is groeiend en biedt perspectief voor diverse bedrijven in de provincie.

Multifunctionele landbouw in Noord-Brabant 2003

	Aantal bedrijven
Lid Agrarisch natuurvereniging	1.122
Verwerking en Huisverkoop	1.410
Agrotoerisme	328
Zorgboerderij	54
Duurzame energie	260
Stalling	700

Projecten LIB 2006

In 2006 is een bijdrage geleverd aan 25 lopende projecten en 21 nieuwe projecten met een innovatie impuls van meer dan 9 miljoen euro.

Nieuwe projecten LIB 2006

- Lagere fosfaatbemesting bij 60 bedrijven
- Toegevoegde waarde bij de Vrije Heerlijkheid Asperges
- Geen grondwater op grasland
- Boeren en Biodiversiteit
- Co-vergisting, energie en meststof
- Ketenontwikkeling in de vlassector
- Bodemkwaliteit boomteelt
- Een nieuw diervriendelijk kwaliteitsproduct in de pluimveehouderij
- Lupine, een gezond alternatief voor boer en burger
- Toegevoegde waarde voor Duinboerenproducten
- Duurzaam nutriëntenbeheer in de groenteteelt
- Broeikasgasreductie in de landbouw
- Local for local experiment, 'de groenten van Hans'
- Sprinkhanen, de nieuwe eiwitbron
- Evenwichtige verschraling van natuurgronden

4

Sprinkhanen, de nieuwe eiwitbron..

Boeren & Biodiversiteit

In het project 'Boeren & Biodiversiteit' doen 65 bedrijven in drie regio's in Noord-Brabant mee: de Peel, de Duinboeren en de Kempen. Biodiversiteit wordt verder uitgewerkt op bedrijfsniveau in gebiedsverband. Voormalig Staatssecretaris Van Geel heeft het project in een brief aan de Tweede Kamer als pilot aangemerkt en zet via de SGB regeling 600.000 euro in van de totale kosten van 1.2 miljoen euro. Er zijn vier invalshoeken gekozen:

Diversiteit in gewassen. Extra aandacht wordt besteed aan gewassen die op korte termijn minder opleveren, maar door de vruchtwisseling waardevol zijn vanuit oogpunt van bodemkwaliteit en/of landschap wat zich op lange termijn terugbetaalt.

Diversiteit in de bodem. Het bodemleven wordt actief gestimuleerd (aanjagen biodiversiteit) om het herstellend vermogen van de bodem bij verdichting te vergroten en de kwaliteit te verbeteren.

Diversiteit in de veestapel. Door zowel de verzorging van het vee als het genetisch uitgangsmateriaal af te stemmen op de specifieke omgeving binnen en buiten het bedrijf kan de duurzaamheid worden vergroot.

Diversiteit in de regio. Een meer natuurlijke plaag- en onkruidbeheersing. De 'natuur' kan bijvoorbeeld een handje helpen bij het onderdrukken van plagen. Voorbeelden zijn de aanleg van houtwallen, struwelen, hagen, singels of (kruidenrijke) akkerranden om natuurlijke vijanden te huisvesten.

Fosfaat bij de wortel aangepakt

In dit project is in de regio Huijbergen, Wouw en Moerstraten een verlaging van fosfaat gerealiseerd. Uiteindelijk moet de uitspoeling van fosfaat uit landbouwgronden naar oppervlakte water structureel verminderen. Resultaten:

- Aan het project hebben 30 veehouderijbedrijven (1.000 ha.) in het gebied deelgenomen.
- De fosfaatwinst die behaald is komt uiteindelijk uit op 42 kg fosfaat per hectare in 2006. De gewasopbrengst en gewaskwaliteit zijn gelijk gebleven.
- Jaarlijks zijn 1.750 veehouders in Noord-Brabant geïnformeerd, zijn diverse artikelen verschenen en zijn 10 studieclub-bijeenkomsten (circa 250 ondernemers) georganiseerd.

Broeikasgasreductie in de landbouw

Trend in landelijk broeikas-effect in Mton CO₂ equivalent

	1990	2004
Industrie	105	107
Verkeer	30	37
Consumenten	22	21
Landbouw	30	25
Overig	26	22
Totaal	213	218

Onder ondernemers in de agrarische sector is nog niet veel bekendheid over de bijdrage van de landbouw aan de broeikasgasemissie. Vergroting van de bekendheid is daarom een belangrijk doel van dit project. Agrarische ondernemers wordt getoond wat de mogelijkheden en perspectieven van broeikasgasreductie zijn en vervolgens worden de ondernemers gestimuleerd in te zetten op broeikasgasarme productie. De tabel links geeft aan wat de bijdrage van de landbouw was aan de totale productie van broeikasgassen in 2004 t.o.v. 1990. In de tabel zijn de emissies van lachgas (N₂O), methaan (CH₄) en koolstofdioxide (CO₂) meegenomen. De broeikas-effectscore van een activiteit wordt uitgedrukt in CO₂-equivalenten waarbij de emissie van 1 gram N₂O equivalent is aan 310 gram CO₂ en die van methaan aan 21 gram CO₂.

5

Productiestructuur Land- en Tuinbouw Noord- Brabant

Cultuurgrondgebruik (hectare)	1992	1997	2002	2005	1992 - 2005*	NED 2005	%NBR**
Grasland	120.712	111.036	102.248	97.131	- 20%	980.358	10%
Bouwland	132.311	138.395	139.831	138.178	+ 4%	825.277	17%
Aardappel	15.643	16.675	18.105	15.634			
Maïs	77.008	75.638	69.250	71.337			
Graan	13.000	16.407	18.791	17.028			
Suikerbiet	14.159	14.216	13.532	11.393			
Overig	12.501	15.459	20.153	22.786			
Tuinbouw open grond	19.157	19.153	21.254	21.754	- 13%	111.366	20%
Boomkwekerij	3.445	4.180	5.478	6.419	+ 86%	14.575	44%
Glastuinbouw	868	939	1.196	1.306	+ 50%	10.541	12%
totaal	273.844	271.283	266.138	259.048	- 6%	1.922.459	13%

* Ontwikkeling 1992 – 2005 in percentages. Bron: CBS 2006. ** Aandeel Noord-Brabant van totaal in Nederland.

Bedrijfsstructuur Land- en Tuinbouw (Aantal agrarische bedrijven in Noord-Brabant)

	1990	1996	2002	2005	1990-2005*	NED 2005	%NBR**
Akkerbouw	2.256	2.173	2.189	2.159	- 4%	12.358	17%
Tuinbouw	3.298	3.098	2.645	2.487	- 25%	14.759	17%
Graasdier	8.474	7.682	6.305	5.795	- 32%	41.098	14%
Hokdier	4.514	4.010	2.782	2.333	- 49%	6.083	38%
Overig	3.313	2.640	1.967	1.747	- 48%	7.532	23%
Totaal	21.855	19.063	15.888	14.521	- 34%	81.830	18%

* Ontwikkeling 1992 – 2005 in percentages. Bron: CBS 2006. ** Aandeel Noord-Brabant van totaal in Nederland.

Veestapel Noord Brabant (x 1000 stuks)

	1992	1997	2002	2005	1992 - 2005*	NED 2005	%NBR**
Rundvee (totaal aantal)	961	817	657	647	- 33%	3.798	17%
Waarvan Melk- en kalfkoeien	294	259	214	207	- 30%	1.433	14%
Varkens	6.037	6.742	5.062	4.948	- 18%	11.311	44%
Kippen	30.245	26.459	28.371	25.788	- 15%	92.914	28%

* Ontwikkeling 1992 – 2005 in percentages. Bron: CBS 2006. ** Aandeel Noord-Brabant van totaal in Nederland.

Evaluatie LIB

In najaar 2006 is het LIB-convenant 2004–2007 geëvalueerd door Dhr. Ir. Ton Schurgers, directeur van United Brains en oud directeur van Syntens, en Dhr. Prof. Dr. Ir. Niels Röling, Emeritus Hoogleraar Communicatie en Innovatiestudies van Wageningen University and Research Centre.

Enkele punten uit de LIB evaluatie van Ton Schurgers

- Het initiatief van de projecten ligt in bijna de helft van de gevallen bij ondernemers. Dat is veel aangezien ondernemers vaak op zien tegen de ‘rompslomp’ bij financiële ondersteuning. Ondernemers, maar ook andere initiatiefnemers, geven aan dat het overzichtelijke en de korte lijnen bij LIB daarbij essentieel zijn.
- De meerwaarde van het LIB zit daarnaast in het ‘zijn’ van een samenwerkingsverband van overheid en bedrijfsleven. Initiatiefnemers geven aan dat daarmee de voordelen van beide goed worden benut. Een stuk erkenning door de overheid en draagvlak vanuit het (georganiseerde) bedrijfsleven en een zakelijke benadering die met de bijdrage gepaard gaan.
- De positieve wijze van werken met als kenmerken laagdrempelig, overzichtelijk, ruimte voor risico en initiatief voor de projectindieners geeft een positief eindbeeld. Met name de positieve resultaten op de indicatoren: aantal initiatieven, aantal deelnemers en dynamiek vallen op.
- Vergelijking van deze projecten en projectenaanpak met andere innovatieprojecten (bv. in de industrie) geven een positief beeld van het resultaat, zeker in relatie tot de inspanning. Dit geldt voor het resultaat zowel qua verspreiding van opgedane kennis als concrete effecten.

Enkele punten uit de LIB evaluatie van Niels Röling

- ‘Het LIB moet blijven bestaan’. Hij duidt daarbij op het belang van het toekomstig gezamenlijk optrekken van ZLTO en Provincie in LIB-verband.
- ‘Het landelijk gebied in Brabant is deel van één van de dichtst bevolkte en meest verstedelijkte delen van Europa. Gedurende de evaluatie ben ik me nog meer bewust geworden van de bijzondere plaats van Noord-Brabant als ‘land-

LIB bestuur samen met de hoofddirectie van Cosun op bezoek bij een akkerbouwer in West-Brabant

bouw provincie’, maar ook van de sterk ontwikkelde capaciteit om er in gezamenlijk overleg uit te komen, waarbij bestuurders van ZLTO vooruitziende standpunten innemen (‘doorkijk’), terwijl Provinciale bestuurders en ambtenaren hebben ervaren dat je met hiërarchie minder bereikt dan met samen leren hoe je lastige kwesties kunt oplossen. Het LIB is een levend bewijs van deze m.i. vrij unieke Brabantse ervaring’ (voorwoord LIB-evaluatie).

- Verder zegt dhr. Röling positief verrast te zijn door de bijzondere verhoudingen in Brabant, die bijvoorbeeld tot uitdrukking komen in het door LIB geïnitieerde INTERREG II project Watermanagement in het Benelux Middengebied en het project Waterconservering 2^e generatie. Deze projecten zijn volgens hem internationaal een goudmijn van ervaring met nieuwe vormen van coördinatie van partijen met heel diverse belangen.
- Ook verwijst hij naar de inaugurele rede van Prof. Jaqueline Kramer waarbij zij aangeeft dat richting duurzaam ondernemen als eerste stap de stapsgewijze innovaties nodig zijn. Het bereiken van gestelde maatschappelijke doelen op het gebied van duurzame ontwikkeling vraagt echter om vervolgstappen. De ervaring leert dat een belangrijk deel van de energie gaat zitten in het op gang brengen van bijbehorende veranderingsprocessen.

Focuspunten toekomst LIB

Naar aanleiding van de evaluatie zijn door Stuurgroep LIB twee focuspunten voor de toekomst benoemd:

1. *Verdergaande ontkoppeling van economische groei en milieubelasting (verduurzaming)*. Door innovaties de milieubelasting terugbrengen, zuiniger met hulpstoffen (energie, mineralen, bestrijdingsmiddelen) omgaan en robuustere systemen ontwikkelen zoals de energieleverende kas en in de biologische landbouw de interactie van bodem, biodiversiteit, water, dierenwelzijn en landschap.
2. *Verdergaande vermaatschappelijking van de landbouwsector (maatschappelijke diensten)*. De landbouw komt steeds meer midden in de samenleving te staan. Een sector die

Tomaten, de vision-techniek in de tomatenteelt is afkomstig uit ‘Brainport Eindhoven’.

hoogwaardig voedsel (en sierteeltproducten) produceert maar ook maatschappelijke diensten als: energie, schoon water, biodiversiteit, koolstof vastleggen, natuur, land-schap, zorg, recreatie en toerisme.

TIEN LIB Highlights 2000–2006

1. In 7 jaar zijn in LIB verband meer dan 150 projecten uitgevoerd.
2. Met 3.6 miljoen euro is via LIB een directe innovatie impuls voor het landelijk gebied van bijna 33 miljoen euro gerealiseerd en een nog veel grotere spin-off.
3. In totaal zijn 2.000 landbouwbedrijven direct betrokken bij de uitvoering van LIB projecten en zijn meer dan 5.000 bedrijven indirect bereikt.
4. Beregenen op Maat is vanuit LIB gestart met 23 bedrijven en heeft via watermanagement internationale bekendheid gekregen wat heeft geleid tot 25 miljoen euro aan waterprojecten in het landelijk gebied.
5. De eerste zichtstal in de varkenshouderij in Aarle Rixtel is met LIB ondersteuning tot stand gekomen en door Dhr. Pieter van Geel geopend.
6. LIB is in 2000 gestart met een structurele inbedding van bodemkwaliteit door een project te entameren van 1.2 miljoen euro. Bodem staat nu breed in de belangstelling.
7. De 'vision-techniek' voor de robotisering in de tomatenteelt komt uit Eindhoven; dit LIB project omvat 400 hectare tomatenteelt en 5 miljoen euro omzet.
8. Het LIB experiment GPS in de akkerbouw leidt tot een beter gewas en minder milieubelasting; inmiddels gebruiken meer dan 100 bedrijven dit systeem.
9. Met een nieuwe preischoningstechniek is in een LIB project 90% waterbesparing gerealiseerd.
10. Het door LIB gesteunde strategisch plan 'Boerenkip', met ondersteuning van de dierenbescherming, heeft inmiddels geresulteerd in het welzijnsvriendelijke kippenmerk 'Volwaard' in de supermarkt.

*Presentatie van 'Volwaard kip'
door Minister Veerman op 15 januari 2007.*

Projecten biologisch 2006

Nieuwe projecten biologisch 2006

- Biologisch, dat proef je, dat beleef je
- Stimulering afzet biologische boomteelt
- Uitloop, gezond en groen!
- Kennisnetwerk biologische glasgroenten
- Naar een renderende biologische erwenteelt
- Proefloket biologische landbouw

7

Herpositionering biologische graanproducten

Graanpletterij De Halm is een klein Brabants bedrijf gespecialiseerd in geplette graanproducten waaronder graanvlokken en muesli's. De granen worden voor een groot deel verbouwd door het Brabants Landschap en aanvullend ingekocht bij Agrifirm. Beide partijen hadden belangen bij een zich verder ontwikkelende markt voor hun producten. Doel van dit project was het verhogen van de distributiegraad van de geplette graanproducten en verhoging van het volume verwerkt graan door een verbeterde communicatie met de consument. De Halm wilde dit bereiken door een herpositionering van haar producten in de bestaande afzetkanalen, verbetering van de communicatie en het bereiken van nieuwe afzetkanalen (via uitbreiding van de distributie via de huidige verkooppunten, de export, en de kleinere supermarktketens). Het Brabants Landschap leverde een bijdrage in de communicatie naar haar achterban en naar de recreant door de plaatsing van informatieborden bij haar biologische graanakkers en artikelen in het ledenblad en op de website.

*Biologische graanakkers van
het Brabants Landschap voor consument en burger.*

Uitloop, gezond en groen!

Een behoorlijk deel van het pluimvee in Nederland wordt gehouden op vrije uitloop bedrijven (biologisch en Freiland): zo'n 300 bedrijven met in totaal 4,6 miljoen hennen; bijna 20% van het totaal aantal hennen in Nederland. Hiermee wordt invulling gegeven aan een belangrijke consumenten-vraag. Op dit moment is er in de pluimveesector door de dreiging van de Vogelgriep (A1) veel discussie over de wenselijkheid van de uitloop. Maar ook zonder deze dreiging vragen pluimveehouders zich af hoe ze met de uitloop moeten omgaan. In de praktijk blijkt dat er nog veel te verbeteren valt: ziektedruk, predatie, arbeid, milieubelasting, werkelijk gebruik van de uitloop door de kippen etc.

8

Dit project heeft als doel te demonstreren hoe een uitloop ontworpen en ingericht kan worden zodat deze voldoet aan de deels tegenstrijdige eisen van milieu, gezondheid, pluimvee, pluimveehouder en landschap. Hiervoor wordt in dit project kennis en ervaring tussen biologische en gangbare vrije uitloop bedrijven gemobiliseerd en uitgewisseld. Het bedrijf van Antoine Damen in Langeweg is geselecteerd als één van de demonstratiebedrijven in dit landelijke project.

Netwerk Biologische Infocentra

Doel van het project was het opzetten van een landelijk netwerk van biologische informatiecentra/bezoekboerderijen en het gezamenlijk organiseren van activiteiten gericht op professionalisering en efficiëntieverhoging van die centra. Het project is in 2004 gestart en wordt in 2007 afgerond. Inmiddels nemen vijf Brabantse bedrijven deel aan dit netwerk. In 2005 is het netwerk formeel geopend door Minister Veerman. In 2006 is een publiciteitsactie georganiseerd waarbij de informatiecentra samen met TV-kok Pierre Wind een themadag aanboden voor basisscholen 'waar komt de chocolademelk vandaan'. Verder zijn er diverse netwerkbijeenkomsten en studiedagen geweest.

Ontwikkeling gecertificeerd areaal biologische landbouw

	2002	2006	
Flevoland	7.752	7.236	- 7%
Gelderland	5.417	6.417	+ 18%
Friesland	5.033	5.478	+ 9%
Noord-Brabant	3.905	5.309	+ 36%
	48.155	48.424	+ 1%

* Het aantal bedrijven in Nederland was in 2006 circa 1.400 en in Noord-Brabant 150. Bron: Stichting SKAL, bewerking LIB

Kippen in de vrije uitloop.

Pierre Wind op de themadag 'Waar komt chocolademelk vandaan'

Colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant (Stuurgroep LIB).

Foto's zijn beschikbaar gesteld vanuit de verschillende projecten.

Vormgeving: Florus Groenewegen, Breda

Contact

Stuurgroep LIB

Geert Wilms / Marjon Krol

Postbus 512

5000 AM Tilburg

tel: 013 - 5426429

www.stuurgroeplib.net

info@stuurgroeplib.net